

Dr hab. Piotr Horosz, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Szymona Bondaruka pod tytułem „Adekwatność roszczeń odszkodowawczych w sprawach o niechciane urodzenie na gruncie polskiego systemu prawnego z uwzględnieniem kontekstu prawnoporównawczego” napisanej w Katedrze Prawa Cywilnego i Handlowego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku pod kierunkiem Profesor dr hab. Agnieszki Malarewicz-Jakubów

1. Recenzowana rozprawa wiąże się z bardzo aktualną i budzącą wiele kontrowersji oraz emocji społecznych problematyką roszczeń odszkodowawczych w sprawach o tzw. "niechciane urodzenie" (w literaturze obcojęzycznej określane z reguły jako *wrongful birth*), przez które autor, w ślad za poglądami doktryny, uznaje sytuację gdy kobieta zostaje pozbawiona możliwości podjęcia decyzji o przeprowadzeniu aborcji z indykacji embriopatologicznej na skutek naruszenia obowiązków przez lekarza lub personel medyczny (s. 5 dysertacji).

Problematyka ta, pomimo swej ważkości, nie doczekała się jak dotąd w prawie polskim, szczególnych regulacji. Jak słusznie wskazano w dysertacji rozstrzygnięcia sądowe wydawane w związku z roszczeniami odszkodowawczymi z tytułu *wrongful birth* oparte są z reguły na ogólnych regulacjach dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej, a także na nielicznych orzeczeniach Sądu Najwyższego. Właściwe omówienie tej problematyki wymaga zatem niewątpliwie odwołania się do ustawodawstwa oraz orzecznictwa zagranicznego, z czego Doktorant bardzo dobrze się wywiązuje. Analizuje zarówno ustawodawstwo i orzecznictwo wybranych państw europejskich, uznanych przez Niego za najbardziej reprezentatywne – czyli Francji i państw skandynawskich, jak i Stanów Zjednoczonych – w tym również, co warto podkreślić regulacje prawa stanowego.

2. Ze względu na wyżej podkreśloną aktualność i ważkość problematyki *wrongful birth*, wybór przez Doktoranta tematu rozprawy doktorskiej zasługuje na pełną aprobatę, Zagadnienie adekwatności roszczeń odszkodowawczych w sprawach o niechciane urodzenie – jak i zresztą szerzej, sama kwestia *wrongful birth*, kryje w sobie wiele istotnych kwestii prawnych, zarówno teoretycznych jak i praktycznych, zasługujących na pogłębioną refleksję i analizę ze strony doktryny prawniczej. Zakres przedmiotowy pracy uznać należy zatem za gruntownie przemyślany – nie nasuwa on istotnych uwag krytycznych.

Zaznaczyć należy, że w opinii recenzenta wybór przez Doktoranta problematyki budzącej tak silne, a niekiedy wręcz skrajne emocje stanowi przykład kontynuacji dobrych tradycji naukowych nie cofających się przed podejmowaniem tematów kontrowersyjnych i próbą udzielania na nie odpowiedzi. Zwrócić należy bowiem uwagę, że dysertacja, może być uznana za głos w toczącej się aktualnie dyskusji, co do możliwości podjęcia przez matkę (bądź oboje rodziców) decyzji o aborcji, w sytuacji gdyby na świat miało przyjść dziecko z określonym upośledzeniem. Rozprawa, choć osadzona w kontekście prawnym, dotyka zatem równocześnie bardzo istotnych problemów społecznych i dylematów moralnych.

Warto również podkreślić, że jak dotąd brak jest w polskiej literaturze przedmiotu opracowania omawiającego kompleksowo problematykę adekwatności roszczeń odszkodowawczych za niechciane urodzenie na gruncie prawa polskiego, zwłaszcza w kontekście analizy linii orzeczniczej SN w tym zakresie oraz zapewnianego poziomu ochrony. Recenzowana rozprawa doktorska ma więc charakter nowatorski, wypełniając istniejącą w nauce prawa w tym zakresie lukę. W konkluzji stwierdzić należy, że zarówno sam wybór tematu rozprawy doktorskiej, jego ujęcie, jak i celowość monograficznego opracowania podjętej problematyki nie budzą wątpliwości.

3. Autor jasno i jednoznacznie sformułował podjęty w rozprawie doktorskiej problem badawczy, poprzez przedstawienie badanego zagadnienia – czy przepisy generalne w połączeniu z orzecznictwem SN zapewniają odpowiednią ochronę praw poszkodowanej kobiety (problem ich adekwatności), a także formułując, na s. 6 dysertacji bardziej szczegółowe pytania, mające pomóc w rozstrzygnięciu głównego problemu badawczego. Wyniki przeprowadzonej w rozprawie analizy doprowadziły do sformułowania przez Niego dwóch zasadniczych tez, w myśl których w polskiej judykaturze wytworzyła się wprawdzie konsekwentna linia orzecznicza w sprawach o niechciane urodzenie (przy czym Doktorant trafnie wskazuje, że rozstrzygnięcia SN w tej kwestii były konsekwentne a zasądzone kwoty odszkodowania i zadośćuczynienia coraz wyższe), jednak zapewnionej w ten sposób ochrony

nie można uznać za zagwarantowaną i adekwatną, co doprowadziło Doktoranta do sformułowania w końcowej części pracy określonych postulatów *de lege ferenda*, zmierzających do zapewnienia adekwatności takiej ochrony. Sposób ujęcia oraz umiejscowienie zagadnień badawczych a także tez pracy nie budzą istotnych zastrzeżeń.

4. Konstrukcja pracy zasadniczo jest logiczna, przejrzysta i uzasadniona – aczkolwiek w opinii recenzenta, mogłaby zostać jeszcze nieco zmodyfikowana – o czym niżej. Rozprawa składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia.

Rozdziale pierwszy poświęcony został głównie analizie terminologicznej – zostały w nim omówione i porównane funkcjonujące w literaturze przedmiotu pojęcia *wrongful conception*, *wrongful birth* oraz *wrongful life*, co pozwoliło Doktorantowi na precyzyjne określenie problematyki będącej przedmiotem pracy, w kontekście zakresu odpowiedzialności cywilnej za niechciane urodzenie.

Rozdział drugi, zatytułowany „Ustawodawstwo oraz orzecznictwo zagraniczne w sprawach *wrongful birth* i ocena ich adekwatności”, ma charakter prawoporównawczy. Zawarte w nim zostały również rozważania o charakterze historycznoprawnym, podkreślające prekursorską rolę sądownictwa amerykańskiego w sprawach dotyczących roszczeń odszkodowawczych z tytułu niechcianego urodzenia (s. 17 dysertacji). Doktorant przeprowadza następnie analizę wybranych orzeczeń sądów amerykańskich, wykazując się bardzo dobrą znajomością omawianej problematyki. Następnie przechodzi do omówienia orzecznictwa i prawodawstwa wybranych państw europejskich – Francji i państw skandynawskich, wzmiankując również o orzeczeniach podejmowanych w podobnych sprawach w innych państwach europejskich, podkreślając trafnie istniejące w tym zakresie partykularyzmy, a także brak jakiegokolwiek harmonizacji odpowiedzialności z tytułu niechcianego urodzenia na poziomie prawa europejskiego (s. 54 dysertacji). Z uznaniem podkreślić należy, że Doktorant nie ograniczył się do przytoczenia podejmowanych przez sądownictwo wybranych krajów rozstrzygnięć, lecz w kończącym drugi rozdział punkcie pokusił się o wyciągnięcie własnych wniosków natury ogólnej, mających umożliwić zbadanie potencjalnych efektów funkcjonowania danego modelu na gruncie polskiego systemu prawnego, a także jego porównanie z aktualnym stanem prawnym i poziomem ochrony zagwarantowanym w Polsce (s. 55 dysertacji).

W rozdziale trzecim dokonana została analiza problematyki odpowiedzialności za niechciane urodzenie na gruncie prawa polskiego, poprzez odwołanie się do funkcji

odpowiedzialności odszkodowawczej oraz omówienie elementów składowych skargi odszkodowawczej.

W najobszerniejszym, czwartym rozdziale rozprawy, Doktorant omawia szczegółowo wszystkie orzeczenia w sprawach odszkodowań za niechciane urodzenie, zapadłe przez polskimi sądami do czasu opracowania rozprawy doktorskiej. Przytacza i analizuje rozważania zawarte w uzasadnieniach wyroków, prezentowany tok interpretacji norm prawnych i dochodzenia do podejmowanych w poszczególnych orzeczeniach rozstrzygnięć, jak również czynionych w uzasadnieniach poszczególnych orzeczeń odniesień do wniosków wysnutych przez poprzednie składy sędziowskie. Dokonane rozważania zmierzają do udzielenia odpowiedzi na pytanie czy orzeczenia sądów polskich – w tym zwłaszcza wyroki SN - tworzą w odniesieniu do roszczeń odszkodowawczych w sprawach o niechciane urodzenie utrwaloną linię orzeczniczą. Punkt kończący czwarty rozdział zawiera wnioski i postulaty *de lege ferenda*, przy formułowaniu których Doktorant umiejętnie odwołuje się do omówionych w Rozdziale II modeli funkcjonujących w prawodawstwie i orzecznictwie innych państw.

W podsumowującym pracę dość krótkim zakończeniu Doktorant wskazuje na aktualność problematyki *wrongful birth*, podkreślając celowość przyjęcia szczegółowych regulacji tej kwestii.

Praca zawiera wykaz wykorzystanych źródeł prawa (w podziale na akty prawne polskie i zagraniczne) oraz obszerną bibliografię, a także wykaz przywołanych w treści pracy orzeczeń sądowych – również w rozbiciu na orzeczenia sądów polskich i zagranicznych.

Odnosząc się do konstrukcji pracy, zaznaczyć należy, że w opinii recenzenta można mieć wątpliwości co do zasadności umiejscowienia punktu zawierającego wnioski i postulaty *de lege ferenda* w Rozdziale czwartym (będącym i tak rozdziałem dominującym objętościowo w całej pracy), co w pewien sposób, zdaniem recenzenta, przełamuje spójność koncepcji tego rozdziału, jako poświęconego analizie linii orzecznictwa polskiego w sprawach *wrongful birth*. Wydaje się, że konstrukcyjnie bardziej uzasadnione byłoby zawarcie wniosków i postulatów *de lege ferenda* w zakończeniu pracy, które w ten sposób przybrałoby postać spójnego podsumowania, a obecnie jest dość lakoniczne i ogólnikowe.

5. W recenzowanej rozprawie Doktorant sprawnie posługuje się różnymi metodami badawczymi – zarówno formalno-dogmatyczną, jak i metodą historyczną oraz prawno-porównawczą, a także metodą empiryczną – poprzez analizę praktyki orzeczniczej.

Bardzo mocną stroną pracy są zwłaszcza rozważania mające charakter prawnoporównawczy (osadzone także mocno w kontekście historycznym). Rozważania te stanowią przy tym bardzo istotną – a wręcz niezbędną część pracy (nie stanowiąc tylko – jak w niektórych innych pracach swego rodzaju „ozdobnika” dodanego tylko dlatego, że wymaga się, aby rozprawa doktorska jakieś odniesienia prawnoporównawcze zawierała), stanowiąc solidne oparcie dla przedstawianych przez Doktoranta postulatów *de lege ferenda*.

Podkreślić także należy wykazaną przez Autora imponującą znajomość orzecznictwa dotyczącego problematyki pracy – zarówno polskiego, jak i – co warte szczególnego uznania – obcego, którego przykłady, ilustrujące i dopełniające tok wywodu, zostały dobrane w bardzo trafny sposób, wspierając tezy postawione na wstępie pracy i zostały przeanalizowane bardzo szczegółowo i wnikliwie.

Dysertacja napisana została dobrym językiem prawniczym w sposób jasny i przejrzysty. Autor właściwie wykorzystał dostępną literaturę przedmiotu, w tym również literaturę obcojęzyczną. Zawarte w recenzowanej rozprawie twierdzenia Doktoranta poparte zostały w odpowiednim stopniu analizą piśmiennictwa. Strona warsztatowa pracy nie nasuwa zatem istotnych zastrzeżeń.

6. Dokonując oceny merytorycznej oraz wartości naukowej recenzowanej rozprawy, podkreślić należy, że zawiera ona kompetentnie przedstawione kompendium wiedzy o badanej konstrukcji prawnej, które, dzięki dogłębnej analizie orzecznictwa, może mieć także duże znaczenie praktyczne. Kompendium to, w zakresie objętym tematem rozprawy, uznać należy za zupełne.

Z elementów oryginalnych pracy, decydujących o jej wartości naukowej należy tytułem przykładu wymienić rozważania Autora dotyczące zakresu samego pojęcia „niechcianego urodzenia” – *wrongful birth* (s. 11 i nast. dysertacji), gdzie przytacza nie tylko poglądy przedstawiane przez przedstawicieli doktryny, ale nade wszystko stanowiska wyrażane przez judykaturę, zarówno polską jak i zagraniczną. Za szczególnie cenne należy uznać rozważania dotyczące dystynkcji pomiędzy *wrongful birth* a *wrongful life* i *wrongful conception*, co umożliwia precyzyjne określenie zakresu pracy. Doktorant nie cofa się przy tym – co cenne – przed dokonaniem syntezy i wyciąganiem wniosków, prowadzących do określenia cech umożliwiających precyzyjne rozdzielenie zakresu tych pojęć (s. 15 i nast. dysertacji).

Bardzo interesujące, jak już zaznaczono, są również wywody o charakterze prawnoporównawczym, zwłaszcza dotyczące podejścia do omawianej kwestii sądownictwa amerykańskiego (s. 17 i nast. dysertacji). Również w tym przypadku Autor nie waha się przed

wyciąganiem – z reguły trafnych i dobrze uzasadnionych wniosków co do skuteczności ochrony poszkodowanych w sprawach *wrongful birth* w poszczególnych analizowanych systemach prawnych (s. 50 i nast. dysertacji). Warto również wspomnieć o wywodach dotyczących kwestii naruszenia obowiązków lekarza, związanych z poradnictwem prenatalnym lub prekonceptyjnym w kontekście roszczeń odszkodowawczych w sprawach o niechciane urodzenie (s. 58 i nast. dysertacji). Znaczną wartość naukową, zwłaszcza ze względu na dogłębność i szczegółowość prowadzonej analizy orzeczeń polskich sądów, mają także rozważania zawarte w Rozdziale IV.

Omawiając wartość naukową pracy nie sposób nie wspomnieć również o zawartych w punkcie 4.11 wnioskach i postulatach *de lege ferenda* (s. 200 i nast. dysertacji). Przede wszystkim podkreślić należy, że wnioski te i postulaty zostały wyraźnie dogłębnie przez Autora przemyślane i są solidnie umocowane w treści pracy, będąc jej logicznym zwieńczeniem. Rozważając problem badawczy wskazany we wstępie pracy – poziomu skuteczności ochrony praw poszkodowanych zapewniony przez ogólne regulacje polskiego prawa cywilnego w połączeniu z dorobkiem judykatury, autor dochodzi do wniosku że uzasadniona jest teza o powstaniu na gruncie polskiego systemu prawnego utrwalonej linii orzeczniczej w sprawach odszkodowania za niechciane urodzenie. Doktorant trafnie wskazuje, że Sąd Najwyższy w swych orzeczeniach przesądził o legitymacji czynnej rodziców w sprawach o niechciane urodzenie, zakresie obowiązków lekarza i podmiotów leczniczych, których naruszenie rodzi odpowiedzialność, definicji i zakresie szkody oraz adekwatnym związku przyczynowym (s. 200 dysertacji). Jednocześnie Autor uznaje jednak, że na pytanie czy na gruncie polskiego systemu prawnego można mówić o adekwatnej ochronie praw poszkodowanych w sprawach o niechciane urodzenie, udzielić należy odpowiedzi negatywnej (s. 201 dysertacji), co prowadzi go do – w opinii recenzenta słusznej – konstatacji, że niezbędne jest dokonanie przez ustawodawcę szczegółowej regulacji kwestii roszczeń odszkodowawczych w sprawach o niechciane urodzenie (s. 202 dysertacji), gdyż oparcie rozstrzygnięć judykatury jedynie o ogólne zasady cywilnej odpowiedzialności odszkodowawczej, nie zapewnia należytej ochrony praw poszkodowanych.

Z naprawdę dużym uznaniem należy odnieść się, zdaniem recenzenta, do sposobu sformułowania przez Doktoranta postulatów *de lege ferenda* (s. 202 i nast. dysertacji). Nie ogranicza się on mianowicie do prostego przedstawienia tych wniosków, ewentualnie popartego krótkim jedynie uzasadnieniem, lecz w pierwszej kolejności odwołuje się do omówionych w Rozdziale II dysertacji rozwiązań stosowanych w prawodawstwie i

orzecznictwie innych państw, oceniając adekwatność adaptacji przyjętego w danym państwie modelu na grunt polski. Przedstawia przy tym zarówno zalety jak i wady poszczególnych modeli, potwierdzając tym po raz kolejny znaczenie analizy prawno-porównawczej dla całości pracy, jak również swoje wysokie umiejętności w tym zakresie. Wskazuje trafnie, że poszczególne modele, działające efektywnie w danym państwie, mogłyby jednak nie spełniać swej roli w Polsce bez reformy całego systemu socjalnego i systemu sądownictwa (s. 203 dysertacji). Rozważania te prowadzą Doktoranta do przedstawienia autorskiej koncepcji mającej zapewnić adekwatną ochronę poszkodowanym w wyniku *wrongful birth*, poprzez szczególną regulację normatywną przysługującej w takim przypadku skargi odszkodowawczej. *De lege ferenda* Doktorant proponuje zatem dodanie do kodeksu cywilnego nowego art. 446², przedstawiając równocześnie treść proponowanego przepisu oraz przekonująco uzasadniając swoje stanowisko.

Podsumowując powyższe rozważania, w opinii recenzenta zarówno stroną merytoryczną przedstawionej rozprawy doktorskiej, jak i jej wartość naukową ocenić należy wysoko.

7. Podsumowując powyższe rozważania, uznać należy, że rozprawa doktorska Magistra Szymona Bondaruka, zarówno ze względu na jej nowatorstwo, trafnie dokonany wybór tematu, dobry poziom prowadzonych badań, rzetelność dokumentacyjną, jak też sprawnie opanowany warsztat badawczy – zasługuje w moim przekonaniu na wysoką ocenę. Wobec powyższego uważam, że recenzowana praca spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez przepisy ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, dając pełną podstawę do dalszego prowadzenia przewodu doktorskiego Magistra Szymona Bondaruka

Dr hab. Piotr Horosz, prof. UEK

Katowice, dnia 30 czerwca 2021 r.